6. *Мальцев, В.* Марк Шагал – художник театра (1918–1922 гг., Витебск – Москва) / В. Мальцев // Шагаловский международный ежегодник. – Витебск, 2002. – С. 8–22.

7. Марк Шагал и сцена. Каталог произведений выставки. – Pariz : ADAGP, 2004. – 52 с.

8. *Маршессо, Д.* Шагал / Д. Маршессо ; пер. с фр. Л. Бурмистровой. – М. : ООО «Издательство Астрель» : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 176 с.

9. *Сулима, А. Н.* Сценография и «режиссура» М. Шагала в балетном театре / А. Н. Сулима // Культура. Наука. Творчество : сборник научных статей / Белорусский государственный университет культуры и искусств [и др.]. – Минск, 2014. – [Вып. 8]. – С. 166–170. – Библиогр. : с. 170.

10. *Хаггард, В.* Моя жизнь с Шагалом: Семь лет изобилия / В. Хаггард ; пер. с англ. Е. Серегиной. – М. : Текст, 2007. – 223 с.

Т. Ф. Сухоцкая,
кандыдат культуралогіі

ГІСТАРЫЧНАЯ ТЫПАЛОГІЯ ЎТАПІЧНАГА МЫСЛЕННЯ

Сапраўдны сэнс чалавечага існавання заўсёды адлюстроўваюць духоўныя ідэалы, найбольш дзейсным з'яўляецца ўтапічны. Менавіта ён задае інтэнцыю сацыягенезу, культурагенезу. З'яўляючыся важным кампанентам менталітэту, ён адлюстроўваецца найперш у мастацкай культуры і грамадскай думцы, уплывае на нацыянальную свядомасць і сацыяльную актыўнасць, адыгрывае істотную ролю ў фарміраванні соцыума і асобы як суб'ектаў культуры. На розных этапах гістарычнага развіцця ўтапічны ідэал часта актывізуе стварэнне новых формаў культуры.

Сацыяльная эвалюцыя і інтэграцыя славянскіх плямёнаў ў другой палове першага тысячагоддзя новай эры суправаджалася пераасэнсаваннем і актуалізацыяй ранняга варыянту ведычнай міфалогіі. У язычніцкія часы космас быў падзелены на «гэты» і «той» светы. Прыярытэт непахісна аддаваўся першаму. З прыходам хрысціянства не проста сцвярджаецца існаванне «таго свету», але і вечнае жыццё пасля смерці, калі ты прыняў новую веру. Найперш у хрысціянстве продкі беларусаў вылучалі прыгажосць, весялосць, яскравасць абрада богаслужэння – тое, што вызначае сутнасць старажытнага язычніцкага светапогляду.

Узорам грамадскага ладу ва ўсходніх славян абвяшчаўся Ірый (вырай, рай), размешчаны за ракою Ра (Волгай), высока ў

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Рыпейскіх гарах. Там жывуць багі і героі, якія сцвердзілі права светлай Яві і перамаглі ўладу цёмнай Наўі (Наўды, Нуды). У Вырый-сад душы памерлых праводзіць маленькі бог Водзец. Там расце сусветнае дрэва (нашы продкі думалі, што гэта бяроза ці дуб) з маладзільнымі яблыкамі, ёсць студні з чыстай крынічнай вадой – жывой і мёртвай. З Ірыю буслы прыносяць немаўлят, у якіх увасобілася душа раней памерлых. Ірый-птушкамі лічаць першых вясновых птушак, звычайна жаваронкаў, якія нясуць вясну з райскіх садоў.

Беларускі народны ідэал увасоблены найперш у казках. Фальклорная аксіялогія сцвердзіла каштоўнасную сутнасць жыцця, адкрыла глыбіні і высі духоўнай повязі чалавека з Сусветам. Жыццятворны і жыццесцвярджальны патэнцыял народнай культуры адкрывае і сёння перспектывы далейшай эвалюцыі чалавецтва, наглуха замкнёныя ў нігілісцкіх і прагматысцкіх канцэпцыях нашага часу.

Як бачым, у разуменні нашых продкаў топасы «той свет», «вырай» з'яўляюцца першымі формамі адлюстравання ўтапічнага ідэалу. Найвышэйшай ступенню яго выражэння ў беларускай культуры стала ідылія, «сялянка». У Сыракомля, А. Плуг, Я. Чачот, В. Дунін-Марцінкевіч у сваіх творах ствараюць ідэал ідылічнага суіснавання добрага, адукаванага пана і паслухмянага, працавітага селяніна. Амаральнай сучаснасці Я. Баршчэўскі супрацьстаўляў ідэалізаванае мінулае, часы шляхецкай, часткова сялянскай патрыярхальнасці, у якіх бачыў рэальную альтэрнатыву імперскаму парадку. У сваіх творах даказваў правільнасць прынцыпаў існавання чалавека ў свеце, выпрацаваных хрысціянствам: прыярытэт духоўнага над матэрыяльным; класавы салідарызм; аўтарытэт продкаў [1, с. 12]. Такім чынам, трэба адзначыць, што тэндэнцыю да ідыліі, як формы ўтопіі, мела найперш сялянская паэзія. Гэтым і тлумачыцца наяўнасць ідылічных элементаў, матываў, вобразаў ў беларускай літаратуры – арганічнага кампанента ў сістэме каштоўнаснага пазнання.

Старажытнаегіпецкая культура, прасякнутая ідэяй бессмяротнасці, стварыла арыгінальную форму ўтопіі – «кнігу мёртвых» (піраміду), якая рабіла ўсіх людзей поўнасцю роўнымі перад адной ілюзіяй. Гэтым абумоўлены выбар граніту і базальту ў якасці матэрыялаў для збудаванняў, у захаванні цела памерлага праз складаную працэдуру муміфіцыравання, ва ўвекавечванні

яго асобы ў партрэтных статуях. Як пратэст супраць смерці ўзнік заўпакойны культ, нарадзілася ідэя ўваскрасення з мёртвых. Змест ўтапічнага ідэалу абумоўлены імкненнем смяротнага дасягнуць бессмяротнасці багоў. Каштоўнасці зямнога жыцця распаўсюдзіліся і на замагільны свет: не адмаўлялася фізічная прыгажосць і задавальненні. У егіпецкай утопіі ўсіх чакала вечнае жыццё, царскае, бо кожны ператвараўся ў Асірыса, і сапраўды боскае – кожны стане спадарожнікам Ра (Сонца).

Утапічным ідэалам у будызме была аб'яўлена нірвана як адзіная магчымасць спыніць жыццёвыя пакуты, а гэта – уцёкі і адмова ад чалавечых зямных клопатаў. Сэнсавае напаўненне дадзенага канцэпту шматзначнае. Большасць даследчыкаў схільныя ўспрымаць нірвану як абсалютнае знішчэнне існавання. Аднак у эзатэрычных тлумачэннях – гэта стан абсалютнага існавання і абсалютнай свядомасці, куды Эга чалавека, які пры жыцці дасягнуў вышэйшай ступені дасканаласці і святасці, уваходзіць пасля смерці цела, а часам, як у выпадку з Будай, і пры жыцці.

На фоне татальнага жадання прыхільнікаў будызму вырвацца за межы рэальнасці беларускі ўтапічны ідэал не выносіцца за межы чалавечага свету і не бярэцца з трансцэндэнтнага свету, а вырастае з рэальнага, зямнога жыцця. Беларуская народная філасофія выпрацавала ўяўленні аб ідэале, які бачыўся ў спалучэнні шматлікіх станоўчых якасцей – жыць у згодзе з людзьмі і акаляючым асяроддзем, любіць Бацькаўшчыну, жыць па праўдзе, быць гаспадаром, быць людскім. Беларуская ўтопія, «казка жыцця», магчыма ў зямным быцці чалавека. Яе рэалізацыя залежыць толькі ад крэатыўных магчымасцей асобы.

Новае пакаленне беларускага этнасу мае магчымасць убачыць праз прызму нацыянальнай культуры сэнс чалавечага жыцця, сэнс мары беларусаў, перспектывы самарэалізацыі ў духоўнай і сацыяльнай прасторы. А з гэтага вынікае, што сучасная рэформа адукацыйнай сістэмы будзе эфектыўнай пры ўмове, калі ў яе аснову будзе пакладзена арыентацыя на раскрыццё дзейснай сілы і хараства нацыянальнага ідэалу.

Даніленка, С. І. Сакралізацыя вобраза Радзімы ў беларускай літаратуры першай паловы ХІХ ст. (У творах Я. Чачота, Я. Баршчэўскага, В. Дуніна-Марцінкевіча) : аўтарэф. дыс. … канд. філал. Навук : 10.01.01 / С. І. Даніленка ; Беларус. дзярж. пед. ун-т. – Мінск, 1997. – 19 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ